



Een reflectie genaamd strategie

Tanguy Struye de Swielande

Hoogleraar internationale betrekkingen, UCLouvain

Sinds enkele jaren volgt de ene uitdaging op de andere: Covid-19, Oekraïne, cyber, informatieoorlogen, de vluchtelingen crisis, of meer recent, Taiwan. Deze crises zijn verre van onvoorspelbaar, en het zijn geen "black swan". Maar een combinatie van gebrek aan voorbereiding, wishful thinking en kortetermijndenken heeft geleid tot een ongeorganiseerd, inefficiënt en ongeschikt beheer. Zowel op Belgisch als op Europees niveau is de afwezigheid van strategie overduidelijk; er wordt blindelings genavigeerd, zonder kompas. Maar zei de Romeinse filosoof Seneca niet dat "er geen gunstige wind is voor hem die niet weet waarheen hij wil gaan"?

Verder gaan dan crisisbeheer

Het woord crisis is een ware toevlucht voor de politiek. Crisisbeheer en onmiddellijkheid gaan hand in hand. Crisisbeheer is zo een zeer comfortabel alibi geworden om geen strategische beslissingen op lange termijn te nemen, en elke fout in het besluitvormingsproces en in de uitvoering van de beslissingen kan worden geweten aan de crisis en het onvoorspelbare.

Oekraïne is hiervan een perfect voorbeeld: het werd van de ene dag op de andere een belangrijke strategische kwestie, ook al werd het noch door de Europeanen, noch door de Amerikanen als een vitaal

belang beschouwd, en er is geen strategie voor Oekraïne tot 24 februari 2022. Sinds de Russische invasie wordt de situatie van dag tot dag beheerd. De reden? De EU, inclusief België, heeft geweigerd oorlog als een mogelijk of zelfs waarschijnlijk scenario te beschouwen, ondanks de vele signalen van de laatste jaren - om nog maar te zwijgen van de Krimcrisis van 2014, een echte voorbode van de oorlog van 2022. Als gevolg daarvan zijn onze acties overhaast en onbezonnen, zonder rekening te houden met de gevolgen (de energie- en de voedselsituatie, om er maar een paar te noemen). De woorden van mevrouw von der Leyen in de afgelopen dagen spreken voor zich: "Wij moeten ons op het ergste voorbereiden". Toch had het "ergste" al in 2008 en bij de crisis in Georgië op de voorgrond van ons strategisch denken moeten staan. Tot dusver hebben wij nagelaten het initiatief te nemen, onze houding is eerder reactief dan pro-actief. Oekraïne is bij lange na niet de laatste crisis die ons te wachten staat. Taiwan is daar de laatste herinnering aan.

Wij kunnen blijven geloven dat crisisbeheer de oplossing is, en dus de diverse schokken van de internationale scène ondergaan; of wij kunnen onze aanpak veranderen en leren anticiperen. Dit impliceert een beheersing van de inzet en het spel van de internationale betrekkingen, en de daaropvolgende formulering van strategieën op basis van onze

belangen, onze capaciteiten en onze actiemiddelen in relatie tot de internationale omgeving, waarbij deze vier variabelen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn voor een samenhangende en aangepaste strategie. Met andere woorden, wij moeten de moed hebben om op lange termijn te denken en verder te kijken dan de electorale cycli. Het is van essentieel belang opnieuw te leren denken als een strateeg, de complexiteit te beheren, de cartesiaanse sectoriele logica te verlaten en het geheel te zien in plaats van de afzonderlijke delen, om te komen tot een holistische aanpak waarbij de verbanden tussen de elementen worden gelegd.

Onze benadering van de wereld herzien

Onze visie op de wereld moet worden bijgesteld, ons buitenlands beleid moet opnieuw worden uitgevonden om het aan te passen aan de realiteit van de wereld van vandaag en nog meer aan die van de wereld van morgen, die zal gekenmerkt worden door uitdagingen die wij niet (goed) lijken aan te gaan. Te veel fouten worden gemaakt door een gebrek aan inzicht in het veranderende machtsevenwicht in het internationale systeem, met betrekking tot nieuwe technologieën of de gevolgen van klimaatverandering, om maar twee voorbeelden te noemen.

Elke systeemverandering leidt tot een verandering van doelstellingen, regels en machtsverhoudingen, en heeft gevolgen voor alle actoren (staat en niet-staat). Wij schijnen vergeten te zijn dat staten of internationale organisaties kunnen verdwijnen; zij die overleven en er ten minste gestabiliseerd en in het beste geval versterkt uitkomen, zijn zij die erin slagen zich aan de nieuwe situatie aan te passen. De anderen zullen lijden, verzwakt worden of zelfs verdwijnen. In deze systeemhervorming heeft het Westen twee keuzes: zich ertegen verzetten door vast te houden aan een verouderd en ongeschikt systeem, of het initiatief tot verandering nemen en de nieuwe orde in zijn voordeel vormgeven, en aldus vermijden dat het initiatief aan de Russen of de Chinezen wordt overgelaten. De huidige logica van verzet van het Westen tegen verandering kan op middellange en lange termijn alleen maar verliezend zijn.

Het is waar dat de oorlog in Oekraïne heeft bijgedragen tot de versterking van de NAVO, de trans-Atlantische betrekkingen en de EU intern. Maar in onze ethocentrische visie kan het ons blijkbaar niet uitmaken dat deze oorlog ook het antiwesterse front heeft versterkt. In tegenstelling tot wat onze overmoed ons wil doen geloven, is de liberale orde niet sterker uit deze crisis tevoorschijn gekomen. Integendeel, onze verdeeldheid en kwetsbaarheden zijn blootgelegd. Versterking van de banden tussen de democratieën zal niet voldoende zijn om een liberale orde te waarborgen; een heroverweging van onze betrekkingen met de (rest van de) wereld is van fundamenteel belang. In die zin is het de G20 en niet de G7 die representatief is voor de nieuwe machtsverdeling in de wereld. Onze aanpak zal anders moeten zijn indien de westerse landen wensen dat sommige van deze landen zich bij hen aansluiten. Voorts moet, of wij het nu leuk vinden of niet, een dialoog tot stand worden gebracht met onze rivalen en tegenstanders, met name om nieuwe formele en informele regels vast te stellen om de hierboven genoemde grote uitdagingen het hoofd te bieden. Door nieuwe spel- en gedragsregels vast te stellen kan een zekere mate van vertrouwen worden hersteld, zodat beter kan worden ingespeeld op elkaars verwachtingen en deze beter kunnen worden beheerd. Er is behoefte aan een terugkeer naar meer politiek pragmatisme: terug naar de grondbeginselen van de klassieke diplomatie, met meer aandacht voor traditionele soevereine kwesties en gemeenschappelijke uitdagingen in plaats van voor waarden, die wij zelf toch al niet meer kunnen exporteren of zelfs maar respecteren. We moeten opnieuw nadenken over hoe we onze waarden verdedigen, want ons "businessmodel" op dit gebied is achterhaald. Ten slotte moeten wij opnieuw investeren in onze betrekkingen met de ontwikkelingslanden. Veel van deze landen hebben een standpunt over de Oekraïense kwestie ingenomen dat ons zorgen zou moeten baren.

De tijd staat niet aan onze kant. Het tijdperk van een alomtegenwoordig en dominant Westen is voorbij: waar wij ons grootmoedigheid en vergissingen konden veroorloven, moeten wij nu nauwkeurig en doeltreffend zijn, en in gedachten houden dat onze

foutmarge, evenals onze manoeuvreerruimte, bijna nul is. De politiek houdt niet van een vacuüm, ook niet op internationaal niveau: het einde van de liberale orde betekent de vestiging van een nieuwe orde. Er zullen nieuwe spelregels moeten worden vastgesteld. Ofwel worden wij een van de locomotieven van verandering, proactief en vastbesloten om onszelf te verdedigen, ofwel ondergaan wij deze nieuwe samenstelling in een tweedeklaswagon. Het noodzakelijke beheer van de huidige realiteit, die ten minste sinds 2008 waarneembaar en voorspelbaar is, stuit op immobiliteit. Het lijkt erop dat wishful thinking en emotie, hoewel slechte raadgevers in het buitenlands beleid, de analysemethode van onze politieke besluitvormers zijn geweest.

Ons huis op orde brengen

Maar laten we eerlijk zijn: een beter begrip van de wereld is niet genoeg als we onszelf niet van binnenuit versterken. Om onze positie en invloed in dit nieuwe spel te behouden, zullen we moeten investeren op tal van gebieden, waaronder 3D (investeringen en coördinatie tussen Defense, Diplomacy en Development), de economie van de toekomst (nieuwe technologieën en de groene economie), waardeketens en weerbaarheid. Bovendien verzwakt maatschappelijke polarisatie, die tot uiting komt in communitarisme, rassenkwesties, sociaal-economische ongelijkheden, woke-cultuur, cancel-cultuur of populisme, onze democratieën, waardoor zij van binnenuit worden aangetast. Het is ook het externe imago van democratieën en democratie als sociaal-politiek model dat wordt ondermijnd, aangezien Rusland, China en andere dictaturen er niet voor terugdeinzen hiervan gebruik te maken om hun autoritaire systemen met succes te promoten. De intra-westerse polarisatie verzwakt en ondermijnt zelfs onze instellingen, onze media en onze politieke partijen: vaarwel aan de nuance, het kritisch denken en expertise. Compromissen, die fundamenteel zijn in de politiek, worden nu gezien als verraad, zodat elk compromis dat wordt bereikt slechts illusoir en een façade is. Hiermee is een perfecte vicieuze cirkel voltooid, die het populisme voedt en versterkt en de democratie verzwakt. (On)bewust, bereiden we het terrein voor onze tegenstanders.

Uiteindelijk betekent politieke moed dat men risico's durft te nemen, een langetermijnvisie hanteert, collectief speelt, verder gaat dan persoonlijke ambities en zich gedraagt als een staatsman of vrouw. Wij moeten verder gaan dan homeostase en een "lerende organisatie" worden door veranderingen te begeleiden in plaats van ze te ondergaan.